

ՄԻՍԱԿ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և
իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԼԵԳԻՏԻՄՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՍՈՑԻՈՒՄՈՒՄ

Սույն գիտական հոդվածում վերլուծության են ենթարկվում օրենքի լեգիտիմության հետ կապված խնդիրները: Մասնավորապես, բացահայտվում է ժամանակակից հասարակությունում և դրա իրավական համակարգում լեգիտիմության հաստատման անհրաժեշտությունը: Հեղինակի կարծիքով, օրենքը (իրավական ակտերը, վարչական և դատական նախադեպերը, իրավահարաբերությունները, իրավաբանական գործընթացը) պետք է լինեն լեգիտիմ, քանի որ այն հանդիսանում է իրավունքի անքակտելի հատկանիշ:

Հիմնաբառեր- օրինականություն, նորմատիվ իրավական ակտ, իրավահարաբերություն, իրավունք, վարչական և դատական նախադեպեր, հասարակություն:

Ժամանակակից սոցիումում իրավունքի լեգիտիմության հատկանիշը ստանում է հատուկ նշանակություն, որը կապված է իրավական իրականության անտրոպոլոգիական չափման հետ¹: Իրավունքն առկա է որպես մարդկանց պրակտիկաներ, որոնք սոցիալականացվել են համապատասխան իրավական մշակույթի մեջ: Լեգիտիմացիան իրավական իրականության վերարտադրության մեխանիզմ է: Այսօր իրավունքի այս բնութագրիչը խնդրահարվում է կապված սոցիոմշակութային գործընթացների հետ, որոնք բնորոշ են ժամանակակից հասարակությանը: Նրանց մեջ պետք է առանձնացնել արժեքային ռեյատիվիզմը սոցիումի ֆրագմենտարիզացիան, ռիսկը և անորոշությունը՝ որպես նրա կոնստիտուտիվ կողմեր: Հասարակություն հասկացությունը, որը երկար ժամանակ հանդես էր գալիս որպես հիմք բոլոր այլ սոցիալական երևույթների և գործընթացների բացատրության համար, դարձել է ամենաքննարկելի: Օբյեկտիվությունը, արդյունավետությունը և օգտակարությունը համարվում են մոդեռնիզմի երեք նախանշանները, որոնց հանդեպ կար հավատ, - գրում է Ն. Լումանը²:

Ն. Լումանը նշում է, որ արդի պայմանները մարդու՝ իր դրույթան մեջ, իրավունքներում, գոյության միջոցների հասանելիության մեջ, ժառանգականության և ապագա կայունության հանդեպ անորոշության, մարդու ֆիզիկական մարմնի համար անվտանգության բացակայության հանդեպ, իր անձի, սեփականության, սոցիալական շրջապատի, հասարակության, ապագայի հանդեպ անվտանգության միասնական փորձ է: Բոլոր սոցիալական գործոնները, որոնք թույլ են տալիս երբեմն կայուն կերպով կողմնորոշվել, այժմ անկայուն են թվում: Մենք հարկադրված ենք խաղալ մի քանի

խաղեր, նրանցում կանոնները փոխվում են ըստ գործի ընթացքի: Մեր դարաշրջանը կատարվում է շրջանակների քանդմամբ և օրինակների չեզոքացմամբ ու դա վերաբերում է բոլոր օրինակներին: Այստեղից անխուսափելի է վատատեսական եզրակացությունը, իրավունքը, իրավակարգը կամ իրավական իրականությունը վիճահարույց են, որոնց կապակցությամբ անհնար է կոնսենսուս պոստմոդեռն ֆրագմենտար մուլտիմշակութային սոցիումում:

Ժամանակակից հետդասական մեթոդոլոգիայի դիրքերից իրավունքի լեգիտիմությունը ստատիկ տրվածություն չէ և ոչ թե վիճակ, այլ իրավունքի սուբյեկտների կողմից իրավունքի ընդունման մշտական հաստատման մեխանիզմ կամ գործընթաց: Մինչև հիմա չլուծված է մնում այն հարցը, թե ինչպես է գործարկվում իրավունքի լեգիտիմացիայի մեխանիզմը: Շատերի համար հեռանկարային է Հաբերմասի կոմունիկատիվ գործողության տեսությունը: Նրա մեթոդոլոգիական հիմքի վրա ձևակերպվում են դիսկուրսի հատուկ կանոններ, որոնք թույլ են տալիս իրավունքի նորմի գործընթացային դեվիբերացիայի միջոցով ստանալ համանշանակալիության կարգավիճակ: Ռ. Ալեքսին ձևակերպում է հետևյալ կանոնները.

- «1. յուրաքանչյուրը, ով կարող է խոսել, կարող է մասնակցել դիսկուրսին,
- 2ա. յուրաքանչյուրը կարող է կասկածի տակ դնել յուրաքանչյուր սահմանում,
- 2բ. յուրաքանչյուրը կարող է ներմուծել յուրաքանչյուր հաստատում դիսկուրսի մեջ,
- 2գ. յուրաքանչյուրը կարող է արտահայտել իր հայացքները, ցանկությունները և պահանջմունքները,
- 3. հռետորներից և ոչ մեկին պետք չէ խանգա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

րել իրացնել իր իրավունքը, որը ամրագրված է 1-ին և 2-րդ կետերում, ոչ մի ճնշումով, դիսկուրսից դուրս կամ նրա սահմաններում»³ :

Այս կանոնները երաշխավորում են յուրաքանչյուրի իրավունքը, ով մասնակցում է դիսկուրսին, ինչպես նաև ազատություն և հավասարություն դիսկուրսի շրջանակներում: Նրանք ծառայում են դիսկուրսի տեսության ունիվերսալ բնույթի արտահայտման համար:

Վերը նշված դրույթները հանդիսանում են որպես հավելված դիսկուրսիվ ռացիոնալության գաղափարների համար, որը հիմնվում է կատարյալ խոսքային իրավիճակի վրա: Տվյալ ծրագրի հեղինակության պայմաններում չի կարելի չնշել, որ նրանում ուշադրություն չի դարձվում կոմունիկատիվ ենթատեքստի իշխանության դերի, իրական կոմունիկատիվ հանրույթի մանիպուլյացիայում գաղափարաբանության ու իշխանության դերի վրա փաստարկների մշակման, բախման ու պայքարի պայմաններում: Ռ. Ալեքսին նշում է. «Դիսկուրսի տեսության կենտրոնական խնդիրը կայանում է նրանում, որ նրա կանոնների համակարգը ոչ մի մեթոդ չի ներկայացնում, որը թույլ կտար գործառնությունների վերջնական համակարգով հասնել մշտապես ճիշտ արդյունքին»⁴ :

Դիսկուրս-վերլուծությունը իր կրիտիկական դիսկուրս-վերլուծության հետդասական տարբերակի մեջ ուղղված է իշխանության մեխանիզմների ու սոցիալական պրակտիկայում բացահայտում է տեքստերի վերլուծության ու լեզվի կիրառության օգնությամբ: Կրիտիկական դիսկուրս-վերլուծությունը որպես մեթոդոլոգիական ծրագիր« ենթադրում է դիսկուրսիվ պրակտիկայի վերլուծություն, ենթադրվում է այն բանի բացահայտում, թե ինչպես է սոցիալական պրակտիկան մեկնաբանում տեքստը:

Իրավունքի գոյությունը, նրա նորմատիվությունը, որը ներառում է լեգիտիմություն, մեր տեսանկյունից, սոցիալական խմբերի՝ իրավաբանական նոմինացիայի իրավունքն է: Իրավաբանական հեգեմոնիայի համար մման պայքարը ենթադրում է անձի առաջնային կամայնություն, ով ունի սոցիալական կապիտալ, որը կառուցում է նոր իրավական ինստիտուտ: Միայն շնորհիվ որոշակի արդյունավետության, վարքագծի կանոնը կլեգիտիմացվի ու կսկսի վերարտադրվել լայն ժողովրդական զանգվածների միջոցով:

Իրավունքի լեգիտիմությունը դժվար է չափել: Լեգիտիմության սահմանները պայմանական են ու փոփոխական, նրանք ձգվում են լիակատար համապատասխան ինստիտուտի հանդեպ: Իրավուն-

քի լեգիտիմության վերարտադրության մեխանիզմը ձևավորում է սոցիալական խմբերի դիսկուրսիվ պրակտիկաներ սոցիալական երևույթների, այդ թվում՝ իրավաբանական որակավորման, պաշտոնական նոմինացիայի իրավունքի համար պայքարում: Հաղթանակողը նոմինացիայի խորհրդանշական իշխանության միջոցով բնակչությանը համոզում է աշխարհի, իրավական իրականության համապատասխան պատկերի լեգիտիմության մեջ: Այնքան ժամանակ, մինչև բնակչության լայն զանգվածները բաց չեն հանդես գալիս աշխարհի այսպիսի պատկերի դեմ, տվյալ սոցիումում լեգիտիմությունը առկա է որպես երկխոսության բովանդակություն:

Արժեքները պարտադիրի ու ցանկալիի մասին սոցիալական պատկերացումներ են, որոնք ձևավորվում են սոցիալիզացիայի ընթացքում ու դրա համար էլ հանդիսանում են սոցիալական խմբերի՝ իրենց դիրքի պաշտոնական նոմինացիայի ու ամրագրման իրավունքի արդյունք: Դրա համար էլ իրավունքի լեգիտիմացիայի գործընթացը սոցիալական խմբերի պայքար է, որը կիրառում է սոցիալական պատկերացումները արժեքների մասին որպես սոցիալական խնդիրների լեգիտիմացիոն տեսություն ու իր գերակա դիրքի խմբային պատկերացումը կապված է ընդհանուր պատկերացում ներկայացնելու հետ:

Պոզիտիվ իրավունքի լեգիտիմությունը տարբերվում է կախված պատմական դարաշրջանից, քանի որ լեգիտիմացիայի գործընթացը փոփոխական է: Լեգիտիմությունը հանդիսանում է գլխավոր գիտական բանավեճային թեման՝ կապված ժամանակակից պետության ու իրավունքի հետ: Պրոֆեսոր Չեստնովը գրում է. «սոցիալական պետության պրոբլեմատիկան պոստմոդեռնի նոր ենթատեքստում տեղակայվում է լեգիտիմության հարթության մեջ»⁵ :

Այս առումով պետք է նշել, որ միայն լեգիտիմ իրավունքի և իրավական համակարգի առկայության դեպքում կարելի է երաշխավորել անձի պատիվն ու արժանապատվությունը, խոսել նրա բնական իրավունքների հարգման և դրանց արդյունավետ պաշտպանության մասին:

Միայն իրավական լեգիտիմության պայմաններում է հնարավոր ապահովել իրավունքի (օրենքի) գերակայությունը, ժողովրդավարական սկզբունքների իրագործման կառուցակարգի երաշխավորումը հասարակական հարաբերությունների կարգավորման գործընթացում և հասարակության կառավարման համակարգում:

- ¹ Մանրամասն տե՛ս, Социокультурная антропология права. Под ред. Исаева Н.А., Честнова И.Л. СПб. 2015.
² Stü, Luhmann N. Sociological Theory of Law. London, 1985, P. 101-102.
³ Stü, Алекси Роберт, Понятие и действительность права (ответ юридическому позитивизму). М., 2011, С. 13-14.
⁴ Stü, նույն տեղը, էջ 16-17:
⁵ Stü, Честнов И. Л. Легитимность как критерий социального государства в эпоху постмодерна // Социальное правовое государство: вопросы теории и практики. СПб., 2003, С. 59-60.

Мисак Маргарян

Аспирант института философии, социологии и права НАН РА

РЕЗЮМЕ

Проблема легитимности права в современном обществе

В данной статье анализируются проблемы, связанные с легитимностью права. В частности, раскрывается необходимость установления легитимности в современном обществе и его правовых системах. По мнению автора, закон (правовые акты, административные и судебные прецеденты, правоотношения и юридический процесс) должно быть легитимным, поскольку он является одним из основных неразрывных особенностей права.

Ключевые слова: легитимность, нормативный правовой акт, правоотношения, право, административные и судебные прецеденты, социум.

Misak Margaryan

PhD student of the Institute of Philosophy, Sociology and Law NAS RA

SUMMARY

The issue of legitimacy of law in the modern society

This article analysis the problematic issues related to the legitimacy of the law. In particular, the need to establish legitimacy in modern society and its legal systems is revealed. In the author's opinion, the law (legal acts, administrative and judicial precedents, legal relations and legal process) should be legitimate, since it is one of the main inalienable features of law.

Key words: legitimacy, normative legal act, legal relationship, right, administrative and judicial precedents, socium.